

всенародного признания, о чем свидетельствует, увы, не повышение, снижение активности граждан в плане обращения в данный орган. Самостоятельным структурным элементом единой системы государственного контроля является прокурорский надзор. В отличие от других видов государственного контроля прокурорский надзор наличествовал на всех этапах исторического развития государственного управления, является адекватным органом, адаптированным к условиям государственного строительства. Поэтому вполне обоснованно мнение тех исследователей, которые считают необходимым выделение в отдельный раздел Конституции норм, регламентирующих правовой статус органов прокуратуры. В прокурорском надзоре заложена функция контроля за законностью актов государственного управления, которая подлежит обязательному исполнению. Осуществляя надзор за исполнением законов и за соответствием закону тех правовых актов, которые издаются органами государственной власти и органами контроля, представительными (законодательными) органами, органами прокуратуры не подменяют их и не вмешиваются в их оперативно-хозяйственную деятельность. Помимо основных надзорных функций прокуратура выполняет следующие функции: праворазъяснительную; координации деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью; расследование в отношении сотрудников правоохранительных органов и судей; правовой мониторинг; международное сотрудничество [13].

Проблема совершенствования контрольных и надзорных функций государственных органов не теряет своей диалектической актуальности в силу востребованности контроля как действенного метода укрепления законности и повышения эффективности государственного управления.

1. Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года
2. Уваров В.Н. Теория государственного управления: Учебник. Петропавловск: Северо-Казахстанская юридическая академия, 2006. 473с.
3. Химичева О.В. Контроллинг как инструмент управления предприятием. М. 2002.
4. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом. М., 1968. С.236.
5. Лукьяненко В.И. Общий контроль в системе государственной службы//Кадровый контроль в системе государственной службы. М.: РАГС, 2002. С. 178.
6. Атаманчук Г.В. Управление – фактор развития (размышления об управленческой деятельности). М., ЗАО «Экономика». 2002.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М., 1993. С. 140; 422.
8. Острогорский М.Я. Демократия и политические партии. М., 1997 С.606.
9. Плотникова Ю.А. Правовые основы финансового контроля представительных (законодательных) органов государственной власти в Российской Федерации. Дисс. на соискание ученой степени к.ю.н. Саратов .2008 С.112.
10. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. – М.: Белые альвы. 1996. С.173.
11. Институты конституционного права иностранных государств. М: «Городец-издат», - 2002. С.
12. Лашко Н.Н., Максимов О.А. Судебный контроль при досудебном производстве как способ защиты прав граждан // Защита прав личности в уголовном процессе. Саратов, 2003. С.130.
13. Бахтыбаев И.Ж. Концептуальные основы деятельности прокуратуры Республики Казахстан по обеспечению законности: Монография/Под общей редакцией Р.Т.Тусупбекова – Алматы: Жеті жарғы. 2008 . С.340-341.

In article are considered problems of maintenance of the state control in the light of the Concept of a legal policy of Republic Kazakhstan for the period with 2010 till 2020. On the basis of the analysis of concept and kinds of the state control pressing questions of perfection of the given state-legal institute are considered.

Мақалада Қазақстан Республикасының 2010 – 2020 жылдар аралығындағы құқықтық саясат Концепциясы бойынша мемлекеттік бақылауды қамтамасыз етудің мәселелері қарастырылған. Мемлекеттік бақылау ұғымы мен түрлерін зерртеу негізінде аталмыш мемлекеттік – құқықтық институттың жетілдіріле түсу мәселелерін қарастырған.

К.Р. Балабиев

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК-ЮРИСДИКЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ: ӘКІМШІЛІК ЮРИСДИКЦИЯ ТҮСІНІГІ МЕН НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ

Қазіргі таңда басқару құқық шығармашылығы тек кеңейтуші ғана емес, сонымен қатар негізгі нормативтік- құқықтық актілердегі нормаларды бұрмалаушы ретінде өте жиі сынға ұшырайды. Алайда Қазақстан Республикасының қолданыстағы конституциялық- құқықтық жағдайында, атқарушы билік заңға сәйкес уәкілетті органдар атынан нормативті құқықтық актілерді қабылдауға құқылы. Бұл актілер Конституцияның орындалуын, Қазақстан Республикасындағы заңдары мен Президент жарлықтарының жүзеге асырылуын қамтамасыз етуге бағытталады. Бұл қызметтің жіктелуіне байланысты қайшылықтарға қарамастан, ол құқық қолдану сипатында және шешімін табуға болатын дүние.

Біріншіден, профессор А.Тарановтың пікірінше, басқармалық құқық шығармашылығына кең ауқымды тұлғаларға арналған жалпы міндетті мінез- құлық ережелеріне бекітетін актілер ғана жатады. Екіншіден, қоғам мен мемлекетте, қоғамдық қатынастарды реттеуде өз мүмкіндігінің шектеулігі себебінен, барлық мәселелер құқыққа бағынышты емес деген жүйелі көзқарас қалыптасқан [1]. Әрине заңға тәуелді актілердің құқықтық ықпал етуінің өзіндік жақтары әкімшілік процеске белсенді қатысады. Бұрынырақ құқықты қолданудың төмендегі шарттары айқын көрініс тапқан жағдайда ғана өзінің әлеуметтік мақсатын орындай алады деген пікірлер айтылып жүрді:

- а) құқықтық жүйенің біртұтастығы
- б) ондағы заңның мызғымастығы

в) заңның қоғам дамуының табиғи- тарихи заңдылығына сәйкестігі [2].

Қазіргі заман зерттеушілері аталған пікірмен келісе отырып, кейбір ұстанымдарды нақтылай түсуде. Мәселен, А.А.Таранов заңнамалық актілер мен құқықты қолдану бойынша қызметтің жасампаз жаратылысын атап өтуде. Демек, заңнамалық формалардың имманенттік тарихи даму заңдарына сәйкестігі өте шартты [1].

Түптеп келгенде құқықтың өзіндік әлеуметтік өлшемдері бар және ол әлеуметтік шындықты реттейді. Бұл мағынада құқық, Л.М.Вайсбергтің айтуынша, белгілі бір жүйе шеңберінде ғана өмір сүреді [3].

Құқықты қолданысқа енгізудің сипаты нақты фактілік жағдайлармен анықталуы мүмкін. Құқық қолдануға ұйымдасқан тұрақтылық қасиеті тән болғандықтан, ал құқықты қолдану актілерінің негізінде уәкілетті органдардың ұйымдастырушылық және реттеуші қызметі іске асырылатындықтан, құқық қолдану қызметінің классификациясын құқық жүктейтін және әкімшілік- юрисдикциялық деп қарастырған абзал болар. Құқық қолдану саласын классификациялаудың осынау үлгісін бірінші тарауда атап өткендей, көптеген зерттеушілер колдайды.

Қысқасы, құқық қолдану қызметі- басқарудың директивалық нормативтік негізін өмірге әкелумен тығыз байланысты қызмет.

Құқық беру қызметі, А.А.Таранов атап өткендей, императивтік бастамаларды сақтай отырып, диспозитивтік әдістерге көбірек арқа сүйеуде, себебі, басқарудың үйреншікті сипаты өзгеріп, басқарудың өзі қызмет көрсету саласына айналып барады [1]. Сонымен қатар, бұл жұмыс атқарушы биліктің уәкілетті органдардың заңмен бекітілген жағдайларда (мысалы, жол, өрт қауіпсіздігінің нормативтік- құқықтық актілер туралы), басқа субъектілерді басқармалық құқық шығармашылығы арқылы заңнамалық маңызды іс-әрекеттер жасауға оң міндеттеу түріндегі құқықтық мүмкіндіктерімен анықталады.

Өз кезегінде әкімшілік- юрисдикциялық қызмет арнайы уәкілетті органдардың, бекітілген тәртіппен әкімшілік деликттер мен құқық бұзушылықтарды қарастыру және шешім шығару қызметімен сипатталатын құқық қолдануының бір түрі. Осылайша әкімшілік-юрисдикциялық іс жүргізу әкімшілік процестің дербес түрі болып табылады. Өз кезегінде ол, негізгі екі тармаққа бөлінеді: әкімшілік тәртіппен жүзеге асатын әкімшілік юрисдикция және соттық тәртіппен жүзеге асатын әкімшілік юрисдикция.

Іс жүргізу қызметінің бір көрінісі ретіндегі әкімшілік юрисдикция жеке және заңды тұлғалардың әкімшілік құқық бұзушылығы мен басқа да әкімшілік- құқықтық дауларды қарастыратын соттар мен басқа да уәкілетті органдар мен лауазымды тұлғалардың әкімшілік іс жүргізу нормаларымен реттелген құқықты жүзеге асырушы және құқық қорғаушы қызметі ретінде қарастырылады.

Шындығында, әкімшілік- құқықтық даулар әкімшілік құқық бұзушылық туралы істермен ғана шектеліп қоймайды. Алайда Ю.М.Козлов құрамында нақты әкімшілік- құқықтық дау болмаған жағдайда атқарушы органдарының құқық қорғау қызметтерінің ешқайсысын юрисдикциялық сипаттағы әкімшілік- іс жүргізу қызметіне жатпайды деп нақтылай түсуде [4].

Әкімшілік даулардың жекелеген түрлерінің қылмыстық, азаматтық және шаруашылық сот істерінен мазмұндық айырмашылығына байланысты Қазақстан Республикасында әкімшілік іс жүргізу, әкімшілік юрисдикцияның түрлі органдарымен – биліктің атқару органдарымен, олардың лауазымды тұлғаларымен, жалпы соттар мен әкімшілік соттар, әскери және экономикалық соттармен жүзеге асырылады.

Әкімшілік юрисдикция саласындағы қолданылатын әкімшілік-құқықтық санкциялар:

- әкімшілік және сот тәртібінде;
- жеке, тұлғаға, лауазымды тұлғаға, жеке кәсіпкерлерге және заңды тұлғаларға қатысты;
- әкімшілік шаралармен қорғалатын түрлі нормалардың бұзылғандығы үшін;
- әкімшілік юрисдикциядан шығатын жалпы және арнайы тәртіпте.

Осыған орай даудың нысанасы даудың, оны қарастыру тәртібінің, қарастыру тәртібін бекітетін белгілі бір органдармен ведомстволық бағыныстылығы (лауазымды тұлғалардың, әскерилердің және басқа да тұлғалардың арнайы құқық субъектілігін бекітетін әскери, көліктік жарғылар, құжаттар) сипатына байланысты анықталады.

Әкімшілік- юрисдикциялық қызметтің мақсаты- әкімшілік-құқықтық, жер, қаржы, табиғатты қорғау және т.б көптеген құқықтық қатынастарды құқықтық қорғау арқылы мемлекеттік басқару саласында тұрақты құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету. Әкімшілік- юрисдикциялық қызмет мақсатының тағы бір өзіндік аспектісі әкімшілік- құқықтық дауларды шешу салдары болып табылады.

Азаматтық құқықта субъективті құқықты мәжбүрлеп жүзеге асыру тек сот құзыретінде. Жария құқықта әкімшілік өкімдер жеке құқықтық келісімдерге қарағанда мәжбүрлі түрде іске асып, сот шешімін қажет етпейді, себебі, әкімшілік актілердің орындалуы мемлекет күшімен бекітіліп, барлық азаматтар мен ұйымдарға міндетті болып табылады. Осыған орай азаматтар мен ұйымдар заңсыз әкімшілік актіні мойындамау арқылы басқару органдарының заңсыз әрекеттеріне жол бермеу мүмкіндігіне ие болуы тиіс. Дәл осы жерде әкімшілік әділеттің екілік сипаты көрініс табады: бірінші жағы, субъективті, себебі мемлекеттік басқару органының актісін заңсыз деп тани отырып, сот нақты азамат немесе ұйымның бұзылған құқығын, яғни олардың жария құқығын қорғайды; екінші жағы – объективті, сот мемлекеттегі объективті құқықтық тәртіпті орнатады.

Заңсыз басқару актісінің күшін тоқтату - әкімшілік әділеттің мақсаты, сонымен қатар мемлекеттік басқару органдары мен лауазымды тұлғалардың қызметінің заңдылығына соттық бақылау әдісі ретінде

өзін бекіте түседі.

Қатысушылардың құқықтары мен міндеттерінің жүзеге асуын қамтамасыз ететін әкімшілік-іс жүргізу ережелерімен қарастырылған әрекеттері әкімшілік-юрисдикциялық қызметтің мазмұны болып табылады. Әкімшілік-іс жүргізу қатынастар аясында оның барлық қатысушыларына бірдей құқықтық деңгей орнатылғанымен, әкімшілік процесте мемлекет атынан өкілеттілік етіп жатқандықтан атқару органдары мен лауазымды тұлғалардың әрекеттері мемлекеттік-үстемдік сипат алады. Өз қызметтік құзыретінің аясында атқару билігінің субъектілері әкімшілік-құқықтық дауларды қарастыруға, шешуге, басқару қатынастары қатысушыларының іс-әрекетінің заңдылығын өз бетінше бағалауға, қажет болған жағдайда әкімшілік жауапкершілік шараларын қолдануға құқылы. Әкімшілік-юрисдикциялық процестің нәтижесі, әкімшілік құқықтық қатынастарының барлық қатысушыларына орындалуы бірдей міндетті қаулы ретінде көрініс табатын үстем және біржақты ықпал ету.

Кез келген юрисдикциялық қызмет сияқты, әкімшілік юрисдикция құқықтық тартыстармен тығыз байланысты, яғни оның барысы санкциялармен қамтамасыз етілген әкімшілік-құқықтық немесе басқа да құқық салаларының нормаларының орындалуымен айқындалады. Әкімшілік құқықтық қатынастардың басқарушы және бағынушы тараптары арасындағы немесе атқару билігінің түрлі субъектілерінің арасында пайда болатын әкімшілік құқық туралы өзіндік даулар әкімшілік-юрисдикциялық қызметтің қайнар көзі болып табылады.

Құқық беруге қарағанда юрисдикциялық қызмет құқықтық қатынастар қатысушыларына бір жақты әкімшілік ықпал ету шараларын қолдану мүмкіндігіне байланысты, сондықтан әкімшілік-юрисдикциялық іс жүргізудің арнайы принциптеріне (заң алдында теңдік; кінәсіздік презумпциясы; объективті ақиқатты анықтау; құқық қолданыс қызметіндегі заңдылықты қамтамасыз ету) қажеттілік туындайды.

Әкімшілік юрисдикция ерекшеліктерін әкімшілік процестегі негізгі түрлердің бірі екенін және де әкімшілік-іс жүргізу қызметінің жалпы ұстанымдарын назарға ала отырып, әкімшілік-юрисдикциялық процестің негізін салушы принциптеріне:

- заңдылық принципін;
- материалдық (объективті) ақиқат принципін;
- заң алдындағы теңдік принципін;
- кінәсіздік презумпциясы принципін;
- кінә принципін;
- әкімшілік ықпал ету шараларын қолдану барысындағы заңдылықты қамтамасыз ету принципін жатқызуға болады.

ҚР ӘҚБК 9-бабына сәйкес, әкімшілік жаза немесе әкімшілік құқық бұзу істеріне қатысты іс жүргізулік шаралары тек қана осы Кодексті немесе Қазақстан Республикасының заңдарын негізге ала отырып және осы актілерде белгіленген тәртіппен жүзеге асуы тиіс [5].

Азамат және басқа да тұлғалар өз мүдделерін (соттық, әкімшілік) қорғаудың түрлерін таңдау мақсатында құқықтарға ие болумен қатар, аса қажетті қорғану жағдайларында жауапкершілікке тартылмау мақсатында да құқықтары бар.

Заңдылық принципі туралы сөз қозғай отырып, жеке және заңды тұлғалардың жауапкершілігіне қатысты негізгі нормаларды билік субъектілерінің шектеулі тобы қабылдай алатынына назар аудару қажет, бұл атқарушы билік тарапынан қысым көрсетуге жол бемейді. Сонымен қатар, Таранов атап өткендей, заң шығарушы адамның ажырамас және мызғымас құқықтары мен бостандықтарының ерекше маңыздылығын мойындау арқылы актілердің мәнін, мазмұнын және оларды қолдану тәртібін белгілейтін заңдар мен нормативтік-құқықтық актілерге өте жоғары талаптар деңгейін орнатады.

Қазақстан Республикасының Конституциясы әділеттілік орнату мақсатында қатаң талаптар қояды. Соттар Конституция бекіткен адам және азамат құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіретін заңдар мен басқа да нормативтік-құқықтық актілерді қолдана алмайды. Сот юрисдикциясы әкімшілік істерге де таралады, демек, қолданысқа жарамсыз заң немесе басқа да құқықтық акті орын алғаны анықталатын болса, сот іс бойынша іс жүргізуін тоқтатуға міндетті.

Әкімшілік құқық бұзушылық істерін анықтайтын әкімшілік-құқықтық актілер ҚР ӘҚБК 4 «Әкімшілік құқық бұзушылық бойынша іс жүргізу» бөлімінде бекітілген. ҚазКСР ӘҚБК мен салыстырғанда ҚР ӘҚБК іс жүргізу жағы айтарлықтай кеңейтілген: әкімшілік жауапкершілікке тартылған жеке және заңды тұлғалардың құқықтарының кепілдемесін көтеруге бағытталған нормалар енгізілген, істің барлық қозғалу кезеңдеріндегі іс жүргізу мерзімдері нақтыланған, әкімшілік юрисдикция субъектілерін шектеу институттары енгізілген және олардың іс жүргізудегі құзыреті нақтыланған. Мұнда әкімшілік құқық бұзушылық істерін қарастырудың принциптері айқындала түседі, әкімшілік жауапкершілікке тартылып жатқан тұлғаның, жәбірленушінің, іске қатысушы басқа да тұлғалардың құқықтарының кепілдемесі айтарлықтай кеңейтілген. Дәлірек айтқанда, іске қатысушы тұлғалардың өтініштерін қарастыру тәртібі белгіленген: олар міндетті және жедел түрде сәйкесінше берілген істі жүргізіп отырған әкімшілік юрисдикция субъектісімен қаралуы тиіс (ҚР ӘҚБК 361бап).

Материалдық (объективті) ақиқат ұстанымы уәкілетті органды іске қатысты жағдайды толық және объективті анықтау мақсатында кез келген материал мен істің қатысушыларының түсініктемелерін назарға алуын міндеттейді. Уәкілетті орган төмендегі жағдайларды анықтауы қажет: әкімшілік құқық

бұзушылықтың орын алғандығы, аталған тұлғаның құқық бұзушылыққа жауаптылығы, тұлғаның әкімшілік жауапкершілікке ұшырауы, жауапкершілікті жеңілдететін немесе ауырлататын бар жағдайлардың назарға алынуы, материалды зақымның келгендігі және басқа органға жүгінуге негіздің болуы.

Материалдық принципі мемлекеттік органдардың (лауазымды тұлғалардың) тараптарды, процесс қатысушыларын іс бойынша қаулы қабылдауға дейінгі кезеңде тыңдауы бойынша ережелерді туындатады.

1. Таранов А.А. Административное право Республики Казахстан: Академический курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – Алматы: НОРМА-К, 2003. с. 112.

2. Поленина С.В., Сильченко Н.В. Научные основы типологии нормативно-правовых актов в СССР. – М.: Наука, 1987. с. 27.

3. Вайсберг Л.М. Принцип конкретности в изучении социальной патологии. // Диалектика и этика. – Алма-Ата: Наука, 1988. с. 54.

4. Административное право. / Под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. – М.: Юристъ, 2001. с. 253-254.

5. Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі: Қазақстан Республикасының 2001 ж 30 қаңтардағы № 155-ІІ (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген) Заңы. // ИПС «Юристъ».

To given clause the author on separate examples of researches A. Taranova., M. Vaiberga., M. Kozlova. and other sources analyzes the basic questions of an administrative - legal service in Republic of Kazakhstan, concept and basic principles of administrative law: the purposes of administrative - legal services, realization of the administrative claims, kinds of the used sanctions used measures, task of the authorized bodies, objective position of the validity.

В данной статье автор на отдельных примерах исследований А.Таранова, Л.М.Вайберга, Ю.М.Козлова и других источников анализирует основные вопросы административно-правовой службы в Республике Казахстан, понятие и основные принципы административного права: цели административно-правовых служб, осуществление административных исков, виды применяемых санкций, применяемые меры, задачи уполномоченных органов, объективная позиция действительности.

Г.К. Кулдышева

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВЫСШИХ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Взаимодействие ветвей власти представляет собой один из важнейших элементов системы правления. Феномен идеи разделения власти подразумевает полномочия в рамках единой власти, предполагает взаимодействие и согласованную деятельность ее ветвей, исключая отчуждение ветвей власти друг от друга и конфронтацию. Разделение власти на ветви может привести к тому, что каждая ветвь власти, обладая независимостью и самостоятельностью, будет стремиться к усилению своей позиции по отношению к двум другим, это приводило и может приводить к кризису власти и угрожать единству государства. В силу данного положения, единство государственной власти и разделение властей призваны дополнять друг друга и не должны порождать противостояния властей[1].

С учетом этого в Конституции Кыргызстана[2] в ст.7 записано, что «государственная власть в Кыргызской Республике основывается на принципах: верховенства власти народа, представляемой и обеспечиваемой всенародно избираемым главой государства - Президентом Кыргызской Республики; разделения государственной власти на законодательную, исполнительную, судебную ветви, их согласованного функционирования и взаимодействия...».

Нами рассматриваются системы взаимодействия, демонстрирующие единство власти и принцип взаимодействия.

1. Президент - парламент (Жогорку Кенеш Кыргызской Республики).

2. Президент - исполнительная власть (Правительство, местные государственные администрации).

3. Президент - судебная власть (Конституционный суд, Верховный суд, местные суды Кыргызской Республики).

Президент - Жогорку Кенеш. Президент Кыргызской Республики в соответствии со статьей 46 Конституции Кыргызской Республики: назначает очередные и внеочередные выборы в Жогорку Кенеш; вправе досрочно созвать заседание Жогорку Кенеша и определить вопросы, подлежащие рассмотрению; подписывает и обнародует законы; возвращает законы со своими возражениями в Жогорку Кенеш для повторного рассмотрения; представляет в Жогорку Кенеш кандидатуры для избрания на должности судей Конституционного суда и Верховного суда по предложению Национального совета по делам правосудия; при наличии оснований, предусмотренных конституционным законом, предупреждает о возможности введения чрезвычайного положения, а при необходимости вводит его в отдельных местностях без предварительного объявления, о чем незамедлительно сообщает в Жогорку Кенеш; объявляет общую или частичную мобилизацию; объявляет состояние войны в случае агрессии или непосредственной угрозы агрессии на Кыргызскую Республику и незамедлительно вносит этот вопрос на рассмотрение Жогорку Кенеша; объявляет в интересах защиты страны и безопасности ее граждан военное положение и незамедлительно вносит этот вопрос на рассмотрение Жогорку Кенеша; и статьей 64 Конституции, осуществляя право законодательной инициативы, вносит законопроекты в Жогорку Кенеш. Президент, согласно пункту 2 статьи 65 Конституции, имеет право определять законопроекты как неотложные, которые рассматриваются Жогорку Кенешем во внеочередном порядке. Согласно действующей редакции Конституции, глава государства в отношении Жогорку Кенеша